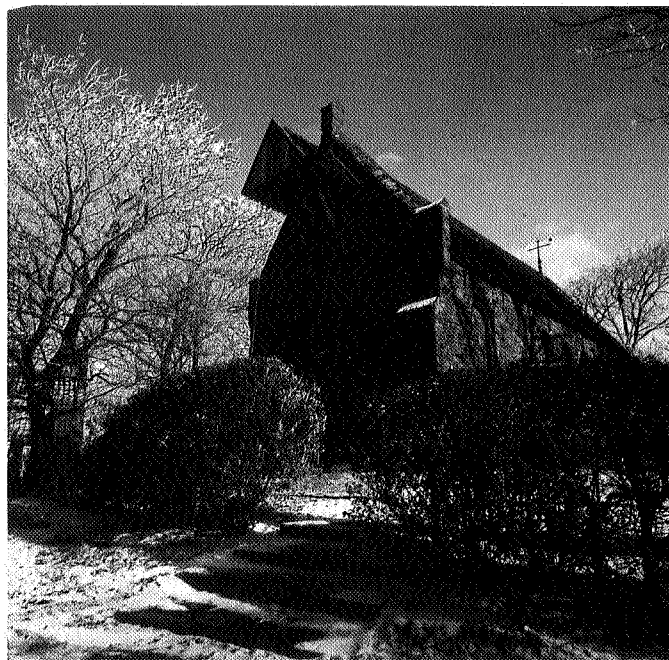

In het Friese dorpje Janum, gelegen tussen Dokkum en Leeuwarden, staat een piepklein terpkerkje, ooit waarschijnlijk een uithof van het Friese Cisterciënster klooster te Rinsumageest.

JANUM: EEN BROKJE GESCHIEDENIS

Marja van Schie

MEN SCHAT DAT HET KERKJE IN DE TWAALFDE eeuw gebouwd is. Na een grondige restauratie gedurende de Tweede Wereldoorlog is het sinds 1947 in gebruik als museumkerkje, een 'uithof' van het Fries museum.

Op het terpje, dat overigens nogal rigoureuus is afgegraven, staan ook twee boeren bewoningen waarvan de één dienst doet als kosterswoning en de plannen liggen klaar om van de andere woning een museum te maken.

Het nut van een uithof

Kloosters van enige omvang hadden vroeger her en der verspreid mensen aan het werk, zowel monniken als lekenbroeders. Vooral in Friesland werd veel gewerkt aan dijkbouw van het waddengebied of in de veenontginning. De gelovigen die dan te ver weg waren van hun klooster moesten natuurlijk wel in de gelegenheid worden gesteld om de godsdienstige verplichtingen na te komen. Vandaar dat een aantal kloosters hun eigen nederzet-

tingen stichtte: het zogenaamde uithof. Ook lekenbroeders konden in die uithof de mis bijwonen, maar ze moesten zich dan wel een beetje achteraf opstellen.

Zo'n kloosteruithof stond ook in Janum. Na de verwereldlijking werd het terpkerkje gebruikt voor de hervormde erediensten, tot in de jaren dertig van deze eeuw. Daarna kwam het leeg te staan en raakte het in verval. De gelovigen van Janum gingen in het naburige dorpje Birdaard naar de kerk. De Hervormde gemeente had geen bestemming en belangen meer voor het kerkje in Janum.

Het bestuur van het Fries museum zag wel wat in dit allerliefst brokje historie. Aan de hand van een restauratieplan werd gedurende de oorlogsjaren het kerkje in originele staat teruggebracht een opgeknapt. Tijdens de restauratie werd onder de vloer van het kerkje de oorspronkelijke van rode zandsteen gemaakte altaarsteen teruggevonden. Op een eenvoudig altaar, opgebouwd van kloostermoppen, is die eeuwenoude steen nu weer op zijn plaats gebracht. Bijzonder aan

dit kerkje is de zogeheten hagiocoop. Dat is een smal zijraam, zodanig geplaatst dat men van buiten af zicht heeft op de relikwieën en het opdragen van de heilige mis. Die hagiocoppen waren ook handig om de leprozen en andere verschoppelingen buiten te houden. Natuurlijk heeft Janum ook een zogeheten 'Noormannenpoortje'. De legende wil dat via deze zeer lage poortjes de kerkgangers het gebouw verlieten bij een eventuele nadering van de Noormannen, de Scandinavische troepen die in langvervlogen tijden het Europese vasteland tot aan Normandië en Bretagne toe behoorlijk teisterden. Een andere legende is verbonden aan het portret van de abt Eelco Liauckema van het klooster Lidlum. Het is een mooi, in oplichtende tinten geschilderd portret dat naast de deurpenning hangt. Deze abt, zo wil de overlevering, maakte bezwaar tegen overmatig drankgebruik van zijn monniken. Die voelden er echter niets voor hun min of meer losbandig leven op te geven en ze bedachten een list met het doel, de abt enige alcoholhoudende

Klokkestoel van het kerkje van Janum

dranken te doen nuttigen. Dat lukte. De goede man was niet bestand tegen alcohol, werd misselijk en moest braken. Daar schaamde hij zich bijzonder voor, dus probeerde hij zo onopvallend mogelijk het in de mouw van zijn pij te doen. Maar de monniken hielden hem zorgvuldig in de gaten en triomfantelijk eisten zij dat de abt de inhoud van zijn mouw zou tonen om daarmee aan te geven dat hij door drankgebruik hun gelijke in het kwade was geworden. Toen na veel aandringen de abt zijn mouw opende, bleek deze gevuld te zijn met . . . rozen. De monniken raakten wat oververhit en het verhaal zegt dat ze hun goede abt doodknuppelden. Dit drama zou zich hebben afgespeeld in het begin van de veertiende eeuw. Een ander opmerkelijk schilderij is dat van Sint Maarten die zijn mantel in tweeën sneed ten behoeve van de bedelaars. Dit vijftiende-eeuws schilderij hangt in het koor.

Sobere stijl

Het opvallende van het museumkerkje is dat het bijna leeg is. Toen het in de oorspronkelijke staat werd teruggebracht, zijn de banken verwijderd: in het grijze verleden zaten de gelovigen op hun knieën op de stenen vloer.

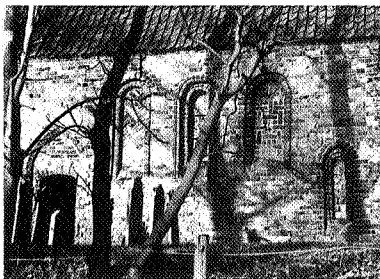
Juist door de leegte komt de bouwstijl ten volle tot zijn recht. Het koor van de kerk is romaans en het schip is romanogotisch. De strakke eenvoud van het interieur is zeer imponerend. Op de afscheiding van het romaanse en het romanogotische gedeelte zijn stukken geplaatst van een koorhek, een oxaal. Dat is afkomstig uit een kerk en het Friese Wommels.

Behalve de twee al eerder genoemde schilderijen bestaan de objecten uit een offerblok en drie houten beelden, in bruikleen van het rijksmuseum, Het Catharijneconvent, in Utrecht.

Van eigen Friese bodem is de redelijk complete sarcofaag en een aantal zandstenen sarcofaagdeksels uit de twaalfde en dertiende eeuw. Die sarcofaagdeksels zijn later opnieuw gebruikt als grafstenen; dat is te zien aan de gotische inscripties die erop staan afgebeeld. Ook de drie trapreden die leiden van het pad naar de kerkdeur zijn oude grafstenen.

Klokkestoel

Een andere bijzonderheid hangt aan de bui-

Dichtgemetselde hagioscopen

Interieur

Kosteres Ingrid Wagenaar

tenkant van de kerk. Het is een vijftiende-eeuwse klok op een uitgebouwde houten klokkestoel. Dat klok en klokkestoel nog compleet intact zijn, demonstreert de kosteres Ingrid Wagenaar.

Sinds augustus 1987 bewoont zij de kosterwoning en geeft aan $\pm$ 2500 bezoekers per jaar, waaronder Fransen, Engelsen en Duitsers, een rondleiding. Enthousiast vertelt ze de geschiedenis van Janum, haar Fries accent past goed in de sfeer van het verhaal. De maanden januari t/m maart is het museumkerkje gesloten. In die periode hoopt Ingrid Wagenaar de arbeiderswoning als museum in te richten met oa. vondsten uit de omgeving, en een woonkamer zoals die in het begin van deze eeuw bewoond werd, inclusief de bedstede. Ook zijn er plannen om op zondagen koffiekonzerten en/of voordrachten te organiseren. Bovendien wil zij het geheel een educatieve functie geven.

Wie naar Janum wil gaan, doet er goed aan kleine weggetjes te kiezen. Van Leeuwarden uit kan men bijvoorbeeld langs de Dokkumer Ee rijden via Lekkum, Miedum en Barthelhem. Een bezoekje is zeker de moeite waard. ●